

נר ליואל

סיפור לפרשת השבוע
לע"נ יואל בן ברוך
גליון 69 שמחת תורה תשפ"ז

סיפור לשמחת תורה

כך היה מעשה

המלאכה לא הסכימה להיפטר ממנו לחג. מכירין היו אותו כמי שאינו מאבד סבלנות אפילו עם דף שנקרע במקום הרע ביותר, אבל בענייני עצמו היה עקשן עד לאחת. אם לא אכל, לא היה מודה שרעב הוא. אם חש בראשו, היה אומר שהמצנפת כבדה.

אהב שתי אהבות שהיה מסתיר כאילו גנב: דף מתוקן יפה וסוגיא קשה בבבא מציעא. רצונו הגדול היה לגמור את המסכת עם פירוש רש"י ותוספות קודם שיכבדו עליו עיניו. זה היה גם פחדו. לא המיתה. האותיות שיתחילו להתרחק ממנו.

מיום שעמדתי על דעתי שמעתי אותו אומר "כל כך למה?" על כל דבר שהעולם מרבה בו יותר מן הצורך. חתונה עם שבעה כלי זמר? כל כך למה. אדם שקונה מצנפת חדשה מפני שהישנה בת שנתיים? כל כך למה. אף את יסוריו היה מקצר בשתי תיבות הללו.

עכשיו היה ר' בערל אחוז ספר תורה בזרועותיו ורוקד.

לא יפה רקד. רגל אחת קודמת את חברתה בהילוך, והאחרת כאילו באה אחריה לטעון כנגדה. אבל פניו — כאן החזרתי עיני ממנו. בית מלאכתו עלה באש מחמת האש שיצאה מחנותי, והוא רוקד.

אמרתי לי: יהודה לייב, זה אדם או קטיגור?

תפס בי ר' שכנא והכניסני לתוך המעגל.

סבבנו פעם אחת. בשנייה ניסיתי לצאת. בשלישית כבר לא ידעתי אם אני יוצא או נכנס. הידיים שסביבי היו שרוולים, כתפיים, טליתות מקופלות, זקנים של אנשים שאני חייב להם מעות ושל אנשים שחייבים לי. החשבונות נכנסו אף הם להקפה, בלי רשות. פלוני מאה ועשרים זהובים. אלמוני שלושים ושמונה. אריגי הצמר שאבדו. שכירות החנות. בערל. בערל.

כל פסיעה אמרה בערל.

בפעם הרביעית נתקרב אצלי ואמר:

— אתה דורך לי על המנעל.

קפצתי לאחור.

— מחול לי.

— על המנעל? הן. על השאר נדבר אחר יום טוב.

כך אמר וחזר לרקוד.

אותה תשובה היתה קשה לי יותר מתרעומת. אילו צעק בי הייתי יודע היכן להניח את עצמי. עכשיו לא ידעתי.

לאחר ההקפה ישבנו שעה קטנה על ספסל סמוך לחלון. נתנו לילדים מיני מתיקה, והם עשו בהם משא ומתן של מסחר. ר' בערל הוציא מכיסו צמוקין אחד, הביט בו כאילו נסתפק אם שלו הוא, והחזירו לכיס.

אמרתי:

— בערל.

— מה?

— למה באת?

— להיכן?

— לכאן.

— שמחת תורה היום.

— יודע אני איזה יום היום.

— אם כן למה שאלת?

— כעסתי.

— נשרפה מלאכתך.

— ראיתי.

— ארבעים שנה אתה כורך ספרים.

— ארבעים ושלוש.

— וכל הכלים —

— רובם.

אל תשאלוני מפני מה עמדתי בפתח בית המדרש ושתי ידי שחורות כפית, בשעה שכל הקהל כבר היה מקיף את הבימה ונותן קולו בשירה. השאלה עצמה עמדה שם לפני, רחבה ממני, ולא הניחה לי ליכנס.

שעה אחת קודם לכן עוד הייתי בחנותי. כלומר, במה שנשתייר ממנה.

האריגין הרטובים היו מוטלים זה על גב זה, קצתם מפוחמים וקצתם תפוחים מן המים ששפכו אנשי העיר. כך המאזנים נתעקמה בחום והיתה נוטה לצד אחד כאילו כבר הכריעה דין בלא לשמוע את שני בעלי הדברים. קופה קטנה של נחושת עמדה פתוחה, ובה שלוש פרוטות שניצלו. על הקיר נשתייר ריבוע חיזור במקום שהיה תלוי לוח החשבונות. כל השאר השחיר.

בן ארבעים ואחת הייתי באותה שנה, בעל אשה ואב לחמישה, סוחר אריגים שלא נתעשר מן האריגים ולא חדל לקוות להם. זקני התחיל מלבין מוקדם מן הראוי, ומאז שנחתכתי בילדותי בסכין של חייט היתה אצבע שמאלי מתקפלת קצת פנימה. בני עירנו אמרו שאני נושא ונותן באמונה. אני הייתי יודע גם דבר אחר: קשה הייתי בקבלת טובה. אילו נתן לי אדם הלואה הייתי יושן פחות מחמת ההלואה יותר משישן הוא מחמת ממנו.

והאש? האש יצאה מתנור קטן שבחדר האחורי. הנער ששכרתי לחורף הניח גזרי עצים קרוב מדי לצינור. אפשר שאני אמרתי לו להניחם שם, אפשר שלא. בשעת צרה הזיכרון עושה עצמו דיין ומחליף עדויות. רוח נכנסה מן החצר, ובתוך שעה אכלה האש את מחצית חנותי ואת בית מלאכתו של ר' בערל הכורך שהיה כותל בכותל עמי.

מכאן אתם מבינים מפני מה עמדתי בפתח.

ר' שכנא הגבאי ראה אותי. איש קצר היה, בן חמישים ושלוש, שמן מעט מכפי מידתו ותמיד היה חסר לו כפתור במקום שאין אדם הגון נותן דעתו עליו. תפס בשרוול.

— יהודה לייב, להיכן אתה הולך?

— לביתי.

— דרך בית המדרש לביתך?

— קיצור הדרך.

הביט בידי השחורות ואמר:

— קיצור דרך ארוך בחרת.

רציתי ליפטר ממנו. באותה שעה התחילו בפנים "אתה הראית", והקול יצא מן החלונות והקיף אותי מבחוץ. דבר משונה הוא קול של רבים: דלת סגורה אינה מעכבתו, ואף אדם שסוגר עצמו אינו בטוח מפניו.

— ר' שכנא, אמרתי, נשרפה חנותי.

— יודע אני.

— ונשרף גם בית מלאכתו של בערל.

— אף זאת יודע אני.

— בכך מה אתה רוצה ממני?

משך בכתפיו. פעמים שהוא משיב כך תשובה שלימה.

— כלום אמרתי שאני רוצה?

וכיון שלא עזב את שרוולי ידעתי מה הוא רוצה.

נכנסתי.

הספסלים נדחקו לצדדין. ילדים עברו ביניהם כחצים שאין להם קשת. אחד החזיק דגל נייר שנקרע באמצעו ועדיין נהג בו כשר האלף בגונדה שלו. זקן אחד נתן קולו יותר מן הניגון ופחות מן המלים, ואף על פי כן נגררו אחריו שלושה בחורים, מפני שבשמחת תורה כל ניגון שבקדושה יש לו יוחסין.

ואז ראיתי את ר' בערל.

בן שישים וארבע היה, אלמן זה שבע שנים, צנום ובעל קומה ביונית, כתפו הימנית גבוהה מחברתה מחמת ארבעים שנות רכינה על ספרים. אגודלו היה משוח בדבק כמעט תמיד. אף באותה שעה היה כתם בהיר על צפורנו, כאילו

— ואתה רוקד.

העביר אגודלו על כתם הדבק הישן שבצפורנו.

— ואתה אינך רוקד?

— גררו אותי.

— גם אותי גררו.

— מי?

הגביה את סנטרו כלפי הספרים שעל הארון.

— אל תעשה ממני בעל מדרגה, יהודה לייב. אין בי כח לדברים הללו. אם אתה מבקש לשמוע, אספר לך דבר אחד, קצר. ואחר כך תניח לי.

שתקתי.

סח לי שבשהיה בן שלוש עשרה נסע עם אביו לכפר אחד לקנות עורות לכריכה. אביו, ר' קלמן, היה עני מן הסוג שאפילו העניות אינה מרוויחה ממנו הרבה. בדרך נתהפך הקרון בבוץ. שק העורות נפל למים, הסוס נקעה כף ירכו, והמעוות שהיו צורות בתוך שקיק בד נתפזרו. עד שמצאו מקצתן בא הלילה.

— הייתי ילד, אמר בערל, וילד סבור שכל תקלה היא סוף העולם מפני שעולמו קצר. אבא ישב על אבן, הוציא מכיסו דף גמרא מקופל והתחיל שונה.

— בתוך הבוץ?

— אכן.

— ומה למד?

— איני זוכר. וזו הבושה שלי. את הבוץ אני זוכר, את הסוגיא לא. דבר אחד משונן בפי. אבא היה אומר אותו בלשון שקיבל מאביו: "כד יתבין ישראל ועסקין בשמחת התורה קודשא בריך הוא אומר לפמליא דיליה חזו בני חביבי דמשכחין בצרה דילהון ועסקין בחדוותא דילי".

בערל שתק.

מן הבימה התחיל אחד הבחורים קורא לחברו שיבוא להקפה הבאה. ילד הפיל שקיק סוכריות, ושישה ילדים נעשו בבת אחת תלמידי חכמים המתדיינים בדיני מציאה.

אמרתי:

— ודעתך שצריך אדם ללמוד אפילו כשפרנסתו נשרפת?

— דעתי? כל כך למה אתה מבקש ממני דעות. סיפרתי מה היה.

— אדם מטופל בבנים ובנות. יש עליו חובות.

— אמת נכון הדבר.

— ויש אחריות.

— הדין עמך.

— אם כן?

— אם כן מה?

— כאן הקפדתי.

— אתה עושה בי צחוק.

— חס ושלום. מחר תביא את פנקסך, אם נשתייר, ואני אביא את שלי. נעשה חשבון על הנזק. לפי שורת הדין מה שאתה חייב, תשלם. מה שאין בידך, נמתי. מה שצריך דיין, נלך לדיין. וכי מפני ששמחת תורה היום נעשו המעוות הפקר?

לא השבתי.

חזרו ההקפות. הפעם נכנסתי מדעתי, או כך אני מספר לעצמי מני אז. אפשר שגם עכשיו גררו אותי ורק ידי שכחה מי אחז בה. רקדתי מעט. לא נעשיתי קל. החובות לא נמרו, האש לא חזרה בה, ובכל פעם שהגביהו את ספר התורה נזכרתי בקורה השחורה שנפלה על שולחן החנות. גם מחשבה אחרת הציקה לי, מחשבה שלא גיליתי לבערל.

שלושה שבועות קודם לכן החלטתי להפסיק את הלימוד הקבוע שלנו מאור הבוקר. סוחר מלבוב הציע לי לנסוע עמו בין הירידים, והיה בדבר כדי פרנסה. אמרתי לי, אמתין מעט מלימודי. לא אמרתי לבערל. בכל בוקר ישבתי עמו כאילו מחר כתמול שלשום, ובדעתי כבר הייתי בבית הנתיבות.

עכשיו נשרפה החנות, והסוד נעשה מגוחך. נזכרתי באבי, שהיה פותח גמרא על שקי הקמח בחנותו ואומר שהיום קצר מפני שהבריות מאריכות בחשבונות. אדם מתכנן לעקור שעה אחת מן התורה כדי להציל את מסחרו, והמסחר מקדים ועוקר את עצמו.

צחקתי מגורלי.

ר' שכנא שאל מפני מה אני צוחק.

— נזכרתי בחוב.

— אשרך, אמר, יש בעלי חובות שבוכים.

בסוף התפילה נפטרו האנשים והלכו להם, אלו לביתם ואלו להוסיף שמחה במקום אחר. רציתי לילך אל החנות. ר' בערל לא היה בבית המדרש. סבור הייתי שהלך לביתו.

הגעתי ליעבורה של השוק. הרחוב היה לח מן המים ששפכו בשעת השריפה, והאפר נעשה עיסה שחורה שנדבקה למנעלים. חלונות החנויות היו סגורים.

אצל חנותי בצבץ אור קטן.

נתייראתי שמא חזר הפחם לבעור.

נכנסתי.

ר' בערל ישב על ארגז הפוך. לפניו היתה גמרא קטנה שלי, והוא מעיין בה לראות עד היכן ניזוקה. קצות הטבלאות נחרכו, כמה דפים נרטבו, והכריכה נפתחה מפי הספר.

עמדתי עליו.

— מהיכן מצאת אותה?

— תחת האריגין. כמעט זרקת אותה עם הפסולת.

— ובית מלאכתך שלך?

— למחר.

— וכליך?

— מחר.

— והחשבון?

— אמרתי לך. מחר. הן יום טוב היום ואין לעסוק בעסקי חול.

רציתי לומר לו דבר. איני יודע מה. שמא לספר על לבוב, שמא לבקש מחילה, שמא להבטיח הבטחה שאין אדם רשאי להבטיח כשהוא חייב מעות. לא יצא מפי כלום.

בערל העמיק את מבטו בגמרא, והניחה על הארגז.

— תפתח.

פתחתי.

הדפים היו לחים בקצותיהם. באמצע נשאר הכתב צלול. גרגר אפר ישב בשולי הדף ולא זז.

ישבנו.

מן הרחוב נשמעו עוד מרחוק קולות של שירה, פעם עולים ופעם נמרים. בפנים טפטפו המים מן הקורה שנבקעה. טיפה אחת נפלה לתוך קערת פח ועשתה קול גדול מכפי מידתה. אחריה עוד אחת. ר' בערל מצא את המקום שבו עמדנו בבוקר של ערב החג, קודם שבאה האש והעמידה כל דבר במקומו החדש.

קרא שורה.

אני קראתי אחריו.

לא היו לנו שולחן ולא ספסל. ישבנו על שני ארגזים, ובינינו גמרא שניצלה מן התופת. לאחר זמן הרגשתי שמעילי עדיין עלי ושכיסי מלא מפתחות שאין עוד מה לפתוח בהם.

אמר בערל:

— יהודה לייב.

— הן?

— מחר אל תאחר. יש לנו חשבון.

נסתפקתי לאיזה חשבון נתכוין.

בחוץ כבר נתקברה לחלוחית של בוקר. מישהו עבר בשוק וקרא בשמי. מסתמא אחד מידידי השכים יפה. ר' בערל הגביה אצבע, לא להשתיקו, אלא להחזיק את המקום, ואמר:

— תנן.

ידוע תדע - ידיעות מעניינות ממרחבי הש"ס

* פירוש המילה 'אמש' הוא בערב (פסחים עב: רש"י ד"ה אמש), ולא של יום האתמול בדווקא.

* גוזל מדדה עד נ' אמה, אבל רק כשעודנו רואה את קינו (ביצה יא.).

* לדגים תמיד יש מה לאכול, ורש"י (ביצה כג: ד"ה ואין נותנין).

* מוזכר הליכון ללימוד קטן לילך (ביצה כג: תוד"ה עגלה).